

Стефанов Дмитро Сергійович – здобувач
Науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0008-1448-6052>

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/284-299>

Оперативно-розшукове документування злочинів у закладах вищої освіти МОН: проблемні питання доказування, легалізації та недопущення провокації

Стаття присвячена комплексному дослідженню теоретичних, нормативно-правових і практичних засад оперативно-розшукового документування злочинів у закладах вищої освіти системи Міністерства освіти і науки України. Обґрунтовано актуальність теми в контексті сучасних викликів, пов'язаних із поширенням корупційних проявів, зловживання владою, хабарництва, фальсифікацій результатів навчальної діяльності, порушення академічної доброчесності та нецільового використання бюджетних коштів. Визначено суспільну значущість проблеми документування злочинів у сфері вищої освіти як одного з ключових елементів державної антикорупційної політики, спрямованої на забезпечення законності, прозорості та доброчесності освітнього процесу.

Метою статті є комплексне дослідження правових і практичних засад оперативно-розшукового документування злочинів у закладах вищої освіти, зокрема питань доказування, легалізації матеріалів ОРД та запобігання провокації злочину.

У статті розкрито правову природу оперативно-розшукового документування як системи дій, спрямованих на виявлення, фіксацію та відображення обставин учинення злочину із застосуванням передбачених законом засобів і методів. Проаналізовано функціональне місце документування у структурі оперативно-розшукової діяльності, його роль у формуванні доказової бази та забезпеченні ефективного розслідування кримінальних правопорушень у ЗВО. З'ясовано, що оперативно-розшукове документування виконує не лише пошукову, а й превентивну функцію, запобігаючи виникненню нових злочинних проявів, але потребує суворого дотримання принципів законності, пропорційності, етичності та мінімального втручання в автономію освітніх інституцій.

На основі аналізу Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, законів «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про вищу освіту», «Про запобігання корупції», а також відомчих інструкцій МВС, СБУ та НАЗК визначено нормативні межі допустимості оперативних заходів у навчальних закладах. Окрему увагу приділено питанню легалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності, їх перетворенню на процесуально допустимі докази, а також виявленню типових порушень, що призводять до недопустимості таких доказів у суді. Детально розглянуто проблему провокації злочину як межі допустимості оперативного експерименту у світлі рішень Європейського суду з прав людини (*Ramanauskas v. Lithuania*, *Teixeira de Castro v. Portugal*), наголошено на ризиках застосування провокаційних методів у закладах освіти, які підривають довіру до системи та порушують академічні свободи.

У статті також розкрито етичні, правові та доказові аспекти діяльності оперативних підрозділів у закладах вищої освіти, висвітлено роль морально-психологічної підготовки працівників, дотримання ними стандартів доброчесності та прав людини. Охарактеризовано позитивний досвід співпраці між оперативними службами, антикорупційними уповноважени-

ми ЗВО та Національним агентством з питань запобігання корупції (2024). Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення міжвідомчих інструкцій МВС і СБУ, закріплення в КПК України окремої статті, яка б регламентувала порядок легалізації матеріалів ОРД, розроблення єдиних стандартів взаємодії між правоохоронними органами й освітніми установами, а також запровадження системного навчання оперативних співробітників етичним і правовим засадам запобігання провокації злочину.

Результати дослідження мають теоретичне й практичне значення для розвитку доказового права, удосконалення діяльності правоохоронних органів та забезпечення дотримання конституційних прав і свобод учасників освітнього процесу при здійсненні оперативно-розшукових заходів.

Ключові слова: оперативно-розшукове документування, заклади вищої освіти, докази, допустимість, легалізація матеріалів ОРД, провокація злочину, оперативний експеримент, антикорупційна діяльність, процесуальні гарантії, академічна доброчесність, права людини.

Вступ

Сфера вищої освіти, будучи стратегічною для розвитку інтелектуального потенціалу держави, водночас є одним із найбільш уразливих секторів щодо проявів корупції, зловживань владою, хабарництва, службових підроблень і нецільового використання бюджетних коштів. У закладах вищої освіти Міністерства освіти і науки України зосереджено значні фінансові, кадрові та адміністративні ресурси, що створює об'єктивні передумови для виникнення правопорушень, пов'язаних із розподілом державного фінансування, підвищенням кваліфікації персоналу, акредитацією освітніх програм, виконанням науково-дослідних робіт тощо (Болдуєва, 2022; Демченко, 2021). Зростання кількості виявлених фактів академічної недоброчесності, маніпуляцій із вступом до ЗВО, фальсифікацій результатів навчання чи порушень при наданні освітніх послуг свідчить про наявність системних проблем у сфері запобігання злочинності у вищій школі.

У цих умовах особливого значення набуває належна організація оперативно-розшукового документування злочинів, що вчиняються у закладах вищої освіти. Йдеться не лише про фіксацію корупційних діянь або зловживань посадових осіб, але й про документування протиправної діяльності, пов'язаної з фальсифікацією документів, незаконним привласненням коштів чи порушенням правил тендерних закупівель (Волков, Погорецький, 2009).

Таке документування має ґрунтуватися на принципах законності, пропорційності, дотримання прав людини і недопущення провокації злочину, адже будь-яке відхилення від цих вимог може не лише знівелювати отримані результати, а й поставити під сумнів справедливість усього кримінального провадження (Погорецький, Сергєєва, 2014).

Оперативно-розшукове документування злочинів у закладах вищої освіти, з одного боку, виступає важливим інструментом захисту публічних інтересів держави, а з іншого – торкається надзвичайно чутливих сфер автономії університетів, академічних прав і свобод, трудових відносин працівників. Саме тому вкрай важливо визначити баланс між ефективністю оперативно-розшукових заходів і непорушністю прав та гарантій учасників освітнього процесу. Враховуючи специфіку діяльності університетів, будь-яке втручання оперативних підрозділів у їхнє функціонування потребує особливої правової обґрунтованості, процесуальної чіткості та суворого дотримання норм Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (1992) і Кримінального процесуального кодексу України (2012).

Науковий інтерес до проблеми обумовлений також тим, що процесуальна легалізація матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні залишається одним із найскладніших питань сучасного доказового права. На практиці слідчі, проку-

пори та суди стикаються з труднощами в оцінці допустимості таких матеріалів як доказів, оскільки межі їх правомірного отримання часто розмиті, а способи документування потребують уточнення і нормативного врегулювання (Погорецький, 2010; Погорецький, Старенький, 2018; Колесник, 2013).

Додаткову актуальність дослідження визначає проблема провокації злочину, яка є потенційним ризиком при застосуванні оперативного експерименту або контролю за вчиненням злочину у навчальних закладах. Провокаційні дії не лише дискредитують результати оперативно-розшукової діяльності, але й можуть кваліфікуватися як порушення конституційних прав людини та практики Європейського суду з прав людини щодо заборони «підбурювання» до злочину (*Ramanauskas v. Lithuania, Teixeira de Castro v. Portugal*). Тому вивчення меж допустимості оперативного втручання у сферу освітніх правовідносин має не лише теоретичне, а й важливе прикладне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання оперативно-розшукової діяльності як системи державних заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення і документування злочинів, отримали ґрунтовне висвітлення в українській юридичній науці. Вагомий внесок у формування сучасної доктрини оперативно-розшукової діяльності зроблено у працях М. А. Погорецького, який розкрив її функціональне призначення, структуру, принципи, форми та взаємозв'язок із кримінальним процесом (Погорецький, 2004; 2008; 2010). Учений обґрунтував, що оперативно-розшукове документування виступає не лише засобом отримання фактичних даних, але й елементом цілісної системи доказування, ефективність якої безпосередньо залежить від дотримання законності, допустимості й етичних меж діяльності уповноважених підрозділів.

У наукових працях О. А. Гапона і І. Р. Шинкаренка (2002) акцентовано

увагу на нормативному регулюванні оперативно-розшукових і розвідувально-пошукових заходів, визначено їхню роль у структурі забезпечення національної безпеки та правопорядку. Ці дослідження заклали основу для подальшого аналізу правового статусу суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, а також механізмів контролю за законністю їхніх дій. Водночас у роботі В. А. Колесника (2013) здійснено класифікацію негласних слідчих (розшукових) дій, визначено критерії їх процесуального розмежування з оперативно-розшуковими заходами, що має істотне значення для уникнення колізій між правовими режимами ОРД і НСРД. Наукова позиція М. О. Шиліна (2013) розвиває цю проблематику, звертаючи увагу на практичні труднощі правового регулювання у світлі нового КПК України, зокрема щодо допустимості та оцінки отриманих у результаті негласних дій доказів.

В аспекті криміналістичної тактики важливими є дослідження М. А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої (2012; 2016), у яких тактика розглядається як система методів і прийомів, спрямованих на досягнення мети доказування при суворому дотриманні процесуальних гарантій. У цих працях сформульовано підхід до тактичної діяльності захисника й слідчого як до взаємопов'язаних елементів процесуальної рівноваги, що безпосередньо впливає на достовірність результатів оперативно-розшукового документування злочинів у ЗВО.

Питання документування економічних і корупційних злочинів у закладах вищої освіти досліджувалися у працях Д. В. Волкова та М. А. Погорецького (2009), де обґрунтовано необхідність використання комплексного підходу, який поєднує аналітичні, профілактичні та доказові інструменти у діяльності підрозділів, що здійснюють ОРД. Важливі соціально-правові та антикорупційні аспекти висвітлено у публікаціях О. М. Болдуєвої (2022), І. В. Демченко (2021), С. Ж. Лазаренко і К. А. Бабенка (2021), де підкрес-

лено зв'язок між академічною доброчесністю, правовою культурою викладачів і студентів та ефективністю запобігання правопорушенням у сфері освіти. У свою чергу, І.В. Литвиненко (2020) розкрив кримінально-правові ознаки зловживання службовим становищем працівниками навчальних закладів, що дозволяє точніше визначати межі оперативно-розшукового втручання у таких випадках.

Особливу увагу в науці приділено також питанням правового статусу негласних слідчих (розшукових) дій і гарантій прав людини. Праці М.А. Погорецького, О.С. Старенького та М.Є. Шумило (2001; 2018) розкривають сутність і межі допустимості НСРД у кримінальному провадженні, а також обґрунтовують процесуальні вимоги до використання отриманих у результаті цих дій матеріалів як доказів. У цих дослідженнях підкреслюється, що ефективність ОРД безпосередньо залежить від забезпечення принципів верховенства права, пропорційності втручання в особисту сферу людини та мінімізації ризику провокації злочину.

Водночас аналіз сучасної наукової літератури засвідчує наявність істотних прогалин у дослідженні проблем документування злочинів саме у сфері вищої освіти. Недостатньо опрацьованими залишаються питання визначення меж допустимості оперативного експерименту, процедурної легалізації результатів ОРД у кримінальному процесі та методів запобігання провокації злочину. Не вироблено єдиного наукового підходу до розмежування провокації і допустимої оперативної ініціативи, а також до критеріїв оцінки добросовісності дій оперативних підрозділів у навчальних закладах. Усе це обумовлює потребу у комплексному дослідженні зазначеної проблематики з урахуванням сучасних стандартів доказового права, практики ЄСПЛ та відомчого контролю у сфері оперативно-розшукової діяльності.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є комплексне осмислення теоретичних, правових і практич-

них аспектів оперативно-розшукового документування злочинів у закладах вищої освіти системи Міністерства освіти і науки України з урахуванням положень Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про запобігання корупції» та підзаконних відомчих актів, що регламентують порядок проведення оперативно-розшукових заходів і легалізації отриманих матеріалів. У межах поставленої мети дослідження спрямоване на з'ясування сутності оперативно-розшукового документування як форми одержання доказової інформації у справах, пов'язаних із корупційними, економічними чи службовими злочинами у ЗВО, визначення його місця у системі доказування та оцінку процесуальної допустимості отриманих результатів.

У процесі дослідження передбачається розв'язання таких завдань: по-перше, визначити поняття, сутність і зміст оперативно-розшукового документування як комплексної діяльності, спрямованої на фіксацію подій злочину і забезпечення подальшої легалізації зібраних матеріалів у кримінальному провадженні; по-друге, дослідити правові межі використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у процесі доказування, зокрема умови їх визнання допустимими доказами та співвідношення з результатами негласних слідчих (розшукових) дій (Погорецький, 2013; Колесник, 2013); по-третє, проаналізувати типові порушення, які виникають під час документування злочинів у закладах освіти, серед яких перевищення службових повноважень, маніпуляції з формою процесуального оформлення та провокація злочину (Погорецький, Сергєєва, 2014); по-четверте, обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання та процесуальної легалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності, зокрема через розроблення єдиних стандартів фіксації, зберігання, оцінки

й використання отриманих відомостей у досудовому розслідуванні і судовому провадженні.

Реалізація цих завдань дозволить не лише уточнити понятійний апарат і межі правомірного оперативного документування, але й сприятиме забезпеченню балансу між ефективністю протидії злочинності у сфері вищої освіти та гарантіями дотримання прав і свобод людини у кримінальному процесі.

Матеріали та методи

Дослідження ґрунтується на системному аналізі положень Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (1992), Закону України «Про вищу освіту» (2014), Закону України «Про запобігання корупції» (2014), а також відомчих нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України та Національного агентства з питань запобігання корупції, які регламентують порядок проведення оперативно-розшукових заходів, взаємодію правоохоронних органів і вимоги до документування злочинів у сфері освіти. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові й спеціально-юридичні методи пізнання.

Діалектичний метод застосовано для розкриття взаємозв'язку між оперативно-розшуковою діяльністю та кримінальним процесом у динаміці їх розвитку, що дозволяє розглядати документування злочинів у закладах освіти як складну систему, у якій поєднуються превентивні, пошукові та доказові функції (Погорецький, 2004). Порівняльно-правовий метод використано для аналізу положень українського законодавства та практики його застосування у зіставленні з нормами і підходами, закріпленими у міжнародних стандартах та рішеннях Європейського суду з прав людини щодо меж допустимості оперативного втручання й заборони провокації злочину.

Системно-структурний метод дозволив визначити місце оперативно-роз-

шукового документування у системі кримінального процесуального доказування, а також виявити логічні зв'язки між окремими його елементами – оперативно-розшуковими заходами, негласними слідчими (розшуковими) діями, процесуальною легалізацією отриманих результатів (Колесник, 2013). Логіко-юридичний метод застосовано для аналізу дефініційних понять – «документування», «провокація злочину», «фактичні дані», «оперативна інформація», «допустимі докази», що забезпечило уточнення теоретико-правового змісту предмета дослідження (Погорецький, Сергєєва, 2014). Формально-догматичний метод використано для інтерпретації норм кримінального процесуального та спеціального законодавства, що встановлюють процедуру одержання, фіксації, перевірки та використання доказової інформації, а також для з'ясування їхньої внутрішньої логічної узгодженості.

Емпіричну базу дослідження становлять результати аналізу матеріалів судової практики, зокрема рішень, внесених до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) та Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР), які стосуються кримінальних правопорушень, учинених працівниками закладів вищої освіти або за їхньої участі. Крім того, узагальнено матеріали дисциплінарних і кримінальних проваджень щодо порушення етичних та антикорупційних стандартів у закладах освіти, а також використано відомчі аналітичні довідки МВС і НАЗК. Це дозволило забезпечити практичну верифікацію теоретичних положень і сформулювати висновки, що мають прикладне значення для удосконалення діяльності оперативних підрозділів у системі забезпечення законності та правопорядку у сфері вищої освіти.

Виклад основного матеріалу

Оперативно-розшукове документування у закладах вищої освіти становить особливий різновид діяльності уповноважених підрозділів, спрямованої

на виявлення, фіксацію та відображення обставин, що свідчать про вчинення злочину або підготовку до нього. Воно охоплює сукупність дій, що проводяться із застосуванням передбачених законом засобів, методів і технічних прийомів, метою яких є отримання фактичних даних, здатних набути доказового значення у кримінальному провадженні (Погорецький, 2008). Така діяльність перебуває на межі оперативного та процесуального права, оскільки безпосередньо не є стадією кримінального провадження, але забезпечує його інформаційне підґрунтя, формуючи первинну доказову базу для відкриття досудового розслідування.

У системі оперативно-розшукової діяльності документування виконує ключову функцію – забезпечення об'єктивності та надійності зафіксованої інформації. Воно передбачає використання спеціальних форм фіксації (аудіо-, відеоспостереження, фотографування, контроль листування, відстеження переміщень тощо), які повинні здійснюватися виключно у межах повноважень, визначених законом, із дотриманням принципів законності, пропорційності та мінімального втручання у приватне життя особи (Шумило, Погорецький, 2001).

Особливість оперативного документування у сфері вищої освіти полягає у його превентивному характері: переважно воно спрямоване на запобігання злочинам або виявлення умов, що сприяють їх вчиненню. Проте специфіка освітнього середовища – автономія навчальних закладів, наявність академічних прав і свобод викладачів та студентів – зумовлює необхідність особливо обережного підходу до вибору засобів і методів фіксації. Будь-яке втручання в діяльність університетів має бути чітко обґрунтованим, здійснюватися за наявності достатніх підстав і під контролем компетентних органів, аби уникнути порушень прав людини, втручання у приватність чи академічну свободу (Погорецький, 2010; Волков, Погорецький, 2009).

Законодавець визначає оперативно-розшукове документування як невід'ємний елемент загальної системи ОРД, що спрямований на отримання, перевірку і збереження інформації, яка надалі може бути використана для доказування у кримінальному процесі. Воно відіграє роль своєрідного «містка» між негласною діяльністю оперативних підрозділів та процесуальною сферою доказування, тому дотримання принципу допустимості під час такої діяльності має вирішальне значення для ефективності судового розгляду і дотримання стандартів верховенства права (Погорецький, 2004; Сергєєва, 2008).

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (1992) оперативно-розшукові заходи є правовими діями уповноважених органів, спрямованими на запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, а також на встановлення осіб, які їх учинили. Проте, з позиції доказового права, визначальним чинником є не сам факт проведення таких заходів, а дотримання вимог законності та процесуальної форми, від чого залежить можливість використання отриманих результатів як доказів. Будь-яке порушення пропорційності або перевищення меж втручання в особисте життя особи призводить до визнання матеріалів недопустимими у кримінальному провадженні (Погорецький, Сергєєва, 2014).

Законність оперативно-розшукової діяльності передбачає наявність належних підстав для її проведення, дотримання визначеної законом процедури санкціонування та фіксації отриманих результатів. При цьому принцип допустимості вимагає, щоб усі фактичні дані здобувалися в спосіб, який не суперечить Конституції України, законам і міжнародним зобов'язанням держави. У практичному вимірі це означає, що оперативні працівники мають суворо дотримуватися вимог таємності і конфіденційності, не перевищувати меж повноважень і уникати дій, які можуть

бути розцінені як провокування злочину (Колесник, 2013; Шилін, 2013).

Суттєве значення має відмежування оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) від негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Перші здійснюються на підставі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і спрямовані на отримання орієнтуючої інформації, що має попередній характер. Другі проводяться в межах кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді та мають на меті отримання доказів у процесуальному розумінні. Водночас їх співвідношення має функціональний характер: результати ОРЗ можуть стати підставою для ініціювання НСРД, а результати НСРД – засобом легалізації матеріалів ОРД (Погорецький, 2013; Погорецький, Сергєєва, 2014).

Недотримання меж законності та допустимості під час документування злочинів у закладах освіти створює ризики як для ефективності кримінального переслідування, так і для забезпечення прав і свобод людини. З огляду на це ключовим завданням є встановлення чітких критеріїв правомірності оперативно-розшукових заходів, зокрема наявності підстав для їх проведення, процедурного контролю з боку прокуратури, документального підтвердження джерел отриманої інформації та недопущення провокації злочину. Такі вимоги відповідають конституційним засадам законності, верховенства права та невтручання у приватне життя громадян, а також узгоджуються з положеннями практики Європейського суду з прав людини.

Процесуальна легалізація матеріалів оперативно-розшукової діяльності становить один із найважливіших і водночас найскладніших аспектів доказового права. Вона забезпечує перехід інформації, отриманої оперативним шляхом, у площину кримінального процесу, де вона набуває статусу доказу та може бути використана для встановлення істини у кримінальному провадженні. Як слушно зазначає М. А. Погорецький, опе-

ративно-розшукова діяльність виконує не лише допоміжну, а й функціонально самостійну роль у системі кримінального судочинства, оскільки її результати, за належного оформлення і перевірки, є джерелом достовірних фактичних даних, що сприяють реалізації завдань кримінального процесу (Погорецький, 2007; 2010).

Легалізація результатів ОРД передбачає приведення оперативної інформації у відповідність до вимог Кримінального процесуального кодексу України шляхом оформлення її у процесуальні документи – протоколи, рапорти, пояснення, довідки, постанови. Цей процес передбачає не лише формальне документування фактичних даних, але й перевірку їх достовірності, походження та допустимості. Погорецький справедливо підкреслює, що між ОРД і процесом доказування існує функціональний зв'язок, який полягає в забезпеченні доказового пізнання на стадії досудового розслідування, причому цей зв'язок реалізується через три етапи: отримання, перевірку та використання інформації (Погорецький, 2007, 2010).

Оперативна інформація набуває процесуальної цінності лише тоді, коли вона здобута правомірно, фіксує реальні факти, має чітке джерело походження й може бути відтворена у процесуальних формах без порушення принципу змагальності. Будь-які матеріали, отримані шляхом перевищення повноважень або без санкції уповноваженого органу, не можуть вважатися допустимими доказами й повинні бути визнані такими, що не мають доказового значення. У цьому контексті визначальним є принцип функціональної підпорядкованості оперативних дій завданням кримінального процесу, який вимагає, щоб результати ОРД завжди були орієнтовані на досягнення цілей доказування, а не виходили за їх межі.

Однією з проблем, на яку звертає увагу Погорецький, є відсутність чіткого нормативного механізму перевірки

достовірності оперативних даних перед їх процесуальним використанням. Нині ця процедура здебільшого залежить від професійного рівня слідчого чи прокурора, який приймає рішення про долучення таких матеріалів до кримінального провадження. Водночас необхідність запровадження єдиних стандартів легалізації оперативних матеріалів є очевидною, адже вона дозволить мінімізувати ризики довільного тлумачення законодавства і підвищить доказову цінність інформації, отриманої у результаті ОРД (Погорецький, 2007; 2010).

Таким чином, процесуальна легалізація результатів оперативно-розшукової діяльності має ґрунтуватися на принципах законності, об'єктивності, перевірюваності та відповідності встановленим процесуальним формам. Її належна реалізація сприяє досягненню основної мети кримінального судочинства – забезпеченню повного, всебічного й неупередженого з'ясування обставин злочину при суворому дотриманні прав і свобод людини.

Проблема провокації злочину є однією з найскладніших у практиці оперативно-розшукової діяльності, оскільки торкається безпосередньо меж законності втручання держави у приватну сферу людини. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не містить прямого визначення поняття «провокація злочину», проте його зміст розкривається через положення статей 370 Кримінального кодексу України та 275 Кримінального процесуального кодексу, які забороняють спонукання особи до вчинення злочину або створення штучної ситуації, що підштовхує її до протиправної поведінки. У доктринальному сенсі провокація визначається як свідоме деструктивне втручання оперативного працівника у причинно-наслідковий зв'язок злочину, спрямоване не на його запобігання чи розкриття, а на ініціювання події, яка без такого втручання не відбулася б (Погорецький, 2007).

Питання допустимості оперативного експерименту, що має на меті перевірку

раніше отриманої оперативної інформації, перебуває у безпосередньому зв'язку з категорією провокації. Розмежування між цими явищами полягає у наявності або відсутності ініціативи на вчинення злочину: якщо оперативний працівник лише фіксує вже існуючу злочинну поведінку або створює умови для перевірки отриманих даних, його дії визнаються законними; якщо ж він спонукає, провокує або підбурює до вчинення діяння, яке без цього впливу не відбулося б, такі дії кваліфікуються як провокація злочину. У цьому контексті показовою є позиція Європейського суду з прав людини, викладена у рішеннях *Teixeira de Castro v. Portugal* (1998) та *Ramanauskas v. Lithuania* (2008), де підкреслено, що втручання державних агентів у вигляді провокації порушує статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки позбавляє суд доказів, здобутих у справедливий спосіб.

Для сфери вищої освіти небезпека провокації злочину має особливе значення, оскільки подібні дії можуть не лише спотворити результати доказування, а й завдати шкоди репутації навчального закладу, зруйнувати атмосферу довіри між викладачами, студентами та адміністрацією. Провокаційні дії оперативних підрозділів у цій сфері здатні викликати суспільний резонанс, поставити під сумнів об'єктивність правоохоронної діяльності та викривити зміст академічної свободи, яка гарантується Законом України «Про вищу освіту». У багатьох випадках подібні ситуації спричиняють порушення трудових прав викладачів, втручання у внутрішнє управління університетами та неправомірне використання оперативних методів для вирішення адміністративних або політичних завдань (Волков, Погорецький, 2009; Болдуєва, 2022).

Як свідчить практика, основними ознаками провокації є ініціювання злочину представником держави, штучне створення умов для його вчинення, нав'язування протиправної моделі поведінки або створення психологічного

тиску з метою отримання компрометуючих доказів. З точки зору кримінального процесу, такі дії порушують принципи законності, змагальності сторін і справедливості судового розгляду, оскільки доказова інформація, отримана внаслідок провокації, не може вважатися добровільною та достовірною (Погорецький, 2016).

У запобіганні провокації злочину в освітньому середовищі особливу роль відіграє система внутрішнього та відомчого контролю. Кожен факт проведення оперативного експерименту має бути санкціонований компетентною посадовою особою, фіксований із застосуванням технічних засобів і супроводжуватися протоколом, що відображає реальні обставини події без спотворення їх змісту. Необхідним є також посилення незалежного процесуального нагляду прокурора, який зобов'язаний перевіряти не лише законність підстав проведення оперативного експерименту, а й відсутність ознак провокування. У цьому аспекті доцільно передбачити в законодавстві норму, яка б прямо встановлювала обов'язкову відеофіксацію підготовчих дій і контроль прокурора за проведенням оперативних заходів, що пов'язані з потенційним ризиком провокації.

Отже, провокація злочину є критичною межею допустимості оперативного експерименту. Її попередження вимагає від оперативних підрозділів високого рівня правової культури, професійної підготовки та розуміння етичних стандартів діяльності. Дотримання зазначених вимог забезпечує баланс між ефективністю боротьби зі злочинністю у сфері вищої освіти та захистом прав і свобод людини, зміцнюючи довіру суспільства до правоохоронних органів і самої системи освіти.

Ефективність оперативно-розшукової діяльності у закладах вищої освіти безпосередньо залежить від професійного рівня, моральної зрілості та етичної підготовки оперативних працівників, які здійснюють документування правопо-

рушень. У межах академічного середовища, де превалюють відносини довіри, інтелектуальної співпраці та автономії, будь-яке оперативне втручання повинно здійснюватися з максимальною обережністю, повагою до прав і свобод людини та з дотриманням принципу пропорційності. Професійна компетентність працівників, які здійснюють документування злочинів у ЗВО, повинна включати не лише правові знання, а й навички комунікації, етичного спостереження, психологічного впливу без тиску, а також здатність працювати з інформацією конфіденційного характеру.

Етичний вимір оперативної діяльності полягає в дотриманні принципів доброчесності, правдивості, невтручання у сферу приватного життя та недопущення дискредитації освітнього процесу. Важливо, щоб оперативні працівники розуміли різницю між професійно допустимими засобами спостереження і недозволеним контролем, який може перетворитися на приховане стеження або провокацію. Морально-психологічна підготовка, яка передбачає розвиток самоконтролю, усвідомлення етичних ризиків і здатність діяти в умовах високої соціальної чутливості, є ключовим чинником у запобіганні порушенням під час проведення оперативних заходів (Погорецький, Сергєєва, 2014).

У практичному аспекті значного значення набуває взаємодія між оперативними підрозділами та антикорупційними уповноваженими у закладах освіти. Така співпраця дає можливість здійснювати превентивний моніторинг ризиків, своєчасно виявляти конфлікти інтересів і формувати внутрішні механізми саморегулювання доброчесності у вишах. Національне агентство з питань запобігання корупції у своїх *Методичних рекомендаціях для закладів вищої освіти щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів* (2024) підкреслює важливість обміну інформацією між адміністрацією ЗВО та правоохоронними органами з дотриманням вимог законо-

давства про захист персональних даних, а також забезпечення гарантій недопущення репресивного підходу до освітян.

У доказовому аспекті діяльність оперативних підрозділів у ЗВО повинна бути побудована на принципах достовірності, перевірюваності та відтворюваності отриманої інформації. Будь-який факт, зафіксований у процесі оперативно-розшукового документування, має бути підтверджений належними процесуальними засобами та технічними носіями, що виключають можливість підроблення чи маніпулювання даними. Результати таких дій повинні легалізуватися у формі, що відповідає вимогам КПК України, із зазначенням часу, місця, способу отримання інформації, а також посиланням на законні підстави для проведення заходу (Погорецький, Старенький, 2018).

Особливу увагу слід приділяти питанням внутрішнього відомчого контролю за дотриманням стандартів професійної етики та законності під час документування злочинів у сфері освіти. Доцільним є створення міжвідомчих комісій з оцінки правомірності оперативних дій у навчальних закладах, до складу яких мають входити представники МОН, НАЗК, СБУ та Міністерства внутрішніх справ. Такий підхід сприятиме посиленню прозорості, запобіганню зловживанням і формуванню довіри до діяльності правоохоронних органів.

Отже, ефективність оперативно-розшукової діяльності у закладах вищої освіти визначається не лише рівнем професійної підготовки її суб'єктів, а й ступенем дотримання ними морально-етичних норм, процесуальної дисципліни та стандартів доказування. Високі етичні вимоги, правова культура й відомчий контроль стають необхідними передумовами забезпечення законності оперативного документування та гарантією справедливості в системі кримінального судочинства.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що оперативно-розшуко-

ве документування злочинів у закладах вищої освіти системи МОН є важливим інструментом державної політики з протидії корупції та забезпечення належного функціонування освітньої сфери. Його правова природа полягає у поєднанні пошукової, доказової та превентивної функцій, спрямованих на виявлення і фіксацію фактів протиправної діяльності, отримання фактичних даних про злочини, перевірку достовірності оперативної інформації та формування доказової бази для подальшого кримінального провадження. Водночас цей вид діяльності не може розглядатися як абсолютний засіб досягнення результатів, оскільки він обмежується конституційними гарантіями прав і свобод людини, принципами верховенства права, пропорційності та справедливості.

У межах вищої освіти оперативно-розшукове документування має низку специфічних особливостей, пов'язаних із високим рівнем суспільної довіри до освітніх інституцій, автономією університетів та необхідністю збереження морально-психологічного клімату в академічному середовищі. Саме тому будь-яке оперативне втручання повинно бути не лише правомірним, але й обґрунтованим, тактовним і пропорційним. Застосування оперативно-технічних засобів фіксації, проведення оперативних експериментів або контрольованих закупівель у ЗВО допустиме лише за наявності чітких підстав, санкцій компетентних органів і під процесуальним контролем прокурора. Порушення цих вимог веде до ризику визнання отриманих матеріалів недопустимими доказами та створює підстави для дискредитації правоохоронних органів.

Проблема провокації злочину залишається центральною межею допустимості оперативного експерименту. Її запобігання вимагає від оперативних працівників високого рівня професійної культури, моральної відповідальності та суворого дотримання етичних стандартів. Держава, у свою чергу, має гаран-

тувати ефективний відомчий контроль і незалежний процесуальний нагляд за кожним фактом проведення оперативних дій, що несуть потенційний ризик провокації.

Серед першочергових кроків щодо вдосконалення нормативного та організаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності у сфері освіти пропонується удосконалити міжвідомчі інструкції МВС і СБУ щодо порядку проведення оперативно-розшукових заходів у навчальних закладах, передбачивши обов'язкові гарантії законності, фіксації та звітування за результатами. Доцільним є закріплення в Кримінальному процесуальному кодексі України окремої статті, що визначатиме процедуру легалізації матеріалів ОРД у кримінальному провадженні, їх документальну форму, порядок перевірки достовірності та процесуального долучення.

Крім того, потребує розроблення єдиний стандарт взаємодії між оперативними підрозділами, антикорупційними уповноваженими ЗВО, внутрішніми комісіями з питань доброчесності та слідчими органами. Такий формат співпраці дозволить своєчасно виявляти ризики корупційних правопорушень, забезпечувати належне реагування на повідомлення про злочини і гарантувати прозорість дій сторін у процесі фіксації фактів правопорушення (Національне агентство з питань запобігання корупції, 2024).

Не менш важливим є системне підвищення кваліфікації оперативних працівників, залучених до документування злочинів у ЗВО. Їхнє навчання має включати не лише правові аспекти ОРД і тактичні прийоми, але й етичні та психологічні основи взаємодії з учасниками освітнього процесу, питання запобігання провокації та забезпечення допустимості отриманих доказів. Формування високої правової культури й усвідомлення меж професійної поведінки стане запорукою дотримання балансу між ефективністю оперативної роботи та захистом фундаментальних прав людини.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні комплексної концепції взаємодії органів досудового розслідування, оперативних підрозділів і антикорупційних органів у сфері освіти, що передбачатиме інтеграцію превентивних, аналітичних і доказових функцій у межах єдиної державної політики протидії правопорушенням у закладах вищої освіти. Це дозволить забезпечити ефективне документування злочинів, зміцнити довіру суспільства до освітніх інституцій і гарантувати дотримання принципів законності, об'єктивності та справедливості у кримінальному судочинстві.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Албул С.В., Загнибіда В.В. Поняття та складові оперативного (ініціативного) пошуку підрозділів карного розшуку. *Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Одеса, 29 листопада 2013 р.). Одеса: ОДУВС, 2013. С. 4–5.
- Антонов К.В., Вишня О.В., Сачко О.В. *Правові засади оперативно-розшукової діяльності: навч. посіб.* Харків: ХНУВС, 2009. 126 с.
- Багрій М. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Вип. 57. С. 315–321.
- Болдусева О.М. Корупційні ризики у сфері вищої освіти: шляхи мінімізації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. № 3 (110). С. 85–92.
- Волков Д.В., Погорельський М.А. Корупція і хабарництво на заочній формі навчання навчальних закладів МВС України та заходи протидії їм. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 20. С. 122–130.
- Гапон О.А., Шинкаренко І.Р. *Оперативно-розшукові і розвідувально-пошукові заходи: нормативне регулювання: монографія*. Київ: НУВС, 2002. 312 с.

Демченко І.В. Академічна доброчесність як елемент антикорупційної політики у вищій школі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2021. № 2 (115). С. 47–54.

Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII.

Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII.

Колесник В.А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 129–134.

Лазаренко С.Ж., Бабенко К.А. Корупція в системі вищої освіти: сутність, причини та наслідки. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2021. № 1 (2). С. 95–101.

Литвиненко І.В. Зловживання службовим становищем у діяльності працівників закладів освіти: кримінально-правовий аспект. *Вісник Академії адвокатури України*. 2020. № 3 (49). С. 72–79.

Мельник М.І., Хавронюк М.І. *Корупція в Україні: теоретико-правове дослідження*. Київ: Атіка, 2018. 432 с.

Національне агентство з питань запобігання корупції. *Методичні рекомендації для закладів вищої освіти щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів*. Київ: НАЗК, 2024.

Погорецький М.А. Агентурне проникнення поліції США у злочинні наркогруповання. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т.* Київ: Атіка, 2010. Т. VI: *Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції)*. С. 31–33.

Погорецький М.А. Актуальні питання теорії доказів. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 6–7 грудня 2012 р.). Харків: Видавець Строков Д.В., 2013. С. 15–22.

Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі. *Вісник прокуратури*. 2003. № 2. С. 59–65.

Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 1 (3).

Погорецький М.А. Документ в оперативно-розшуковій діяльності. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т.* Київ: Атіка, 2010. Т. VI. С. 223–225.

Погорецький М.А. Засоби пізнання в оперативно-розшуковій діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Право, 2004. Вип. 9. С. 137–149.

Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Arsic LTD, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

Погорецький М.А. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: проблеми застосування окремих норм. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3. С. 205–213.

Погорецький М.А. Концепції кримінального процесуального доказування. *Сучасні концепції доказування і доказів у юридичному процесі країн ближнього зарубіжжя: матеріали наук. – методол. семінару* (Київ, 16 листопада 2012 р.) / упоряд. М.Є. Шумило. Харків: Право, 2020. С. 20–29.

Погорецький М.А. Мета і завдання оперативно-розшукової діяльності. *Проблеми законності*. Харків: Національна юридична академія України, 2004. Вип. 70. С. 95–103.

Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–277.

Погорецький М.А. Поняття та сутність легалізації оперативно-розшукової інформації. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. Луганськ: Вид-во ЛДУВС, 2010. Спец. вип. № 4. С. 26–40.

Погорецький М.А. Легалізація оперативно-розшукової інформації. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. В.В. Коваленко, Є.В. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко*. Київ: Атіка, 2010. Т. VI: *Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції)*. С. 421–424.

Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

Погорецький М.А. *Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку: монографія: у 2 ч.* Луганськ: ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2008. Ч. 1. 196 с.

Погорецький М.А. *Оперативно-розшукова діяльність: правові основи (структурно-логічні схеми): навч. посіб.* Харків: РВФ Arsic, 2003. 192 с.

Погорецький М.А. Оперативно-розшукове документування економічних злочинів, віднесених до компетенції СБ України. *Проблеми контрозвідувального захисту економічної безпеки держави: тези доп. та наук. повідом. наук. – практ. конференції* (Харків, 19 грудня 2003 р.). Харків: ФПСК, 2004. С. 81–88.

Погорецький М.А. Оперативно-розшукове пізнання. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т.* Київ: Атіка, 2010. Т. VI. С. 620–623.

Погорецький М.А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 33–43.

Погорецький М.А. П'ять років чинності Кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 11–27.

Погорецький М.А. Поняття «діяльність» та його значення для теорії оперативно-розшукової діяльності. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 3 (38). С. 202–213.

Погорецький М.А. Попередження злочинів засобами оперативно-розшукової діяльності. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: матеріали наук. – практ. конференції* (Харків, 17 грудня 2010 р.). Харків: ХНУВС, 2010. С. 13–15.

Погорецький М.А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія. Київ: РВВ НА СБУ, 2004.

Погорецький М.А., Коваленко Є.В. Документування економічних злочинів: проблеми оперативно-розшукової діяльності і кримінального процесу. *Сторіччя розшуку: історія, сучасність та перспективи: матеріали наук. – практ. конференції* (Одеса, 24 жовтня 2008 р.). Одеса: ОДУВС, 2008. С. 114–116.

Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б. Матеріали оперативно-розшукової діяльності і кримінально-процесуальні докази: поняття та співвідношення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 1. С. 45–51.

Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2 (33). С. 137–141.

Погорецький М., Шеломенцев В. Оперативно-розшукове документування (документування в оперативно-розшуковій діяльності, оперативне документування). *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т.* Київ: Атіка, 2010. Т. VI. С. 611–613.

Погорецький М., Шеломенцев В. Пошук фактичних даних про злочини. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т.* Київ: Атіка, 2010. Т. VI. С. 750–751.

Погорецький М., Шеломенцев В. Тактика (оперативно-розшукова тактика). *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т.* Київ: Атіка, 2010. Т. VI. С. 967–968.

Сергєєва Д.Б. Зняття інформації з каналів зв'язку: кримінально-процесуальні і криміналістичні засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 18 с.

Шилін М.О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового КПК України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 1. С. 59–64.

Шумило М. Є., Погорецький М.А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. 2001. Вип. 3. С. 199–209.

Шумило М.Є., Погорецький М.А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1* / О.М. Бандурка, Є.М. Блажиський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. С. 247–308.

REFERENCES

Albul S. V., Zahnybida V. V. (2013) Concept and components of operational (initiative) search by criminal investigation units. Organizational and Legal Foundations for Combating Offenses in Transport: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Odessa, November 29, 2013). Odessa State University of Internal Affairs. 4–5.

Antonov K. V., Vyshnia O. V., Sachko O. V. (2009) Legal Principles of Operational and Investigative Activity. Textbook. Kharkiv National University of Internal Affairs.

Bahrii M. (2013) Interaction between the investigator and officers engaged in operational and investigative activity. Bulletin of Lviv University. Law Series. 57. 315–321.

Boldueva O. M. (2022) Corruption risks in higher education: ways to minimize them. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 3 (110). 85–92.

Volkov D. V., Pohoretskyi M. A. (2009) Corruption and bribery in the correspondence form of education at educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and measures to counteract them. Combating Organized Crime and Corruption (Theory and Practice). 20. 122–130.

Hapon O. A., Shynkarenko I. R. (2002) Operational and intelligence-search measures: regulatory framework. Monograph. National University of Internal Affairs. Kyiv.

Demchenko I.V. (2021) Academic integrity as an element of anti-corruption policy in higher education. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Sciences Series.* 2 (115). 47–54.

Law of Ukraine «On Education» (2017) Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Law of Ukraine «On Operational and Investigative Activities» (1992) Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

Law of Ukraine «On Higher Education» (2014) Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Kolesnyk V.A. (2013) Subjects and classification of covert investigative (search) actions. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs.* 1. 129–134.

Lazarenko S. Zh., Babenko K.A. (2021) Corruption in the system of higher education: essence, causes, and consequences. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Legal Sciences Series.* 1 (2). 95–101.

Lytyvnenko I.V. (2020) Abuse of official position in the activities of educational staff: criminal law aspect. *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine.* 3 (49). 72–79.

Melnyk M.I., Khavroniuk M.I. (2018) Corruption in Ukraine: theoretical and legal research. Atika Publishing House.

National Agency on Corruption Prevention (2024) Methodological Recommendations for Higher Education Institutions on the Prevention and Settlement of Conflicts of Interest. NACP. Kyiv.

Pohoretskyi M.A. (2001) The Law of Ukraine «On Operational and Investigative Activities»: problems of applying certain provisions. *Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine.* 3. 205–213.

Pohoretskyi M.A. (2003) Operational and investigative activity: legal foundations (structural and logical schemes). Kharkiv: RVF Arsis Publishing.

Pohoretskyi M.A. (2003) Evidence in criminal proceedings. *Bulletin of the Prosecutor's Office.* 2. 59–65.

Pohoretskyi M.A. (2004) Means of cognition in operational and investigative activity. *Issues of Combating Crime.* 9. 137–149.

Pohoretskyi M.A. (2004) Purpose and objectives of operational and investigative activity. *Problems of Legality.* 70. 95–103.

Pohoretskyi M.A. (2004) Problems of using operational and investigative materials in criminal procedure. Monograph. Kyiv: National Academy of the Security Service of Ukraine.

Pohoretskyi M.A. (2007) The functional purpose of operational and investigative activity in criminal procedure. Monograph. Kharkiv: Arsis LTD. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

Pohoretskyi M.A. (2008) Operational and investigative activity and criminal procedure: problems of interaction. Monograph in two parts. Luhansk: E.O. Didorenko Luhansk State University of Internal Affairs.

Pohoretskyi M.A. (2010) Undercover infiltration of U.S. police into criminal drug groups. In *International Police Encyclopedia.* Vol. VI. 31–33.

Pohoretskyi M.A. (2010) Document in operational and investigative activity. In *International Police Encyclopedia.* Vol. VI. 223–225.

Pohoretskyi M.A. (2010) Legalization of operational and investigative information. In *International Police Encyclopedia.* Vol. VI. 421–424.

Pohoretskyi M.A. (2010) The concept and essence of legalization of operational and investigative information. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko. Special Issue* (4). 26–40.

Pohoretskyi M.A., Kovalenko Ye. V. (2008) Documentation of economic crimes: problems of operational and investigative activity and criminal procedure. *A Century of Investigation: History, Modernity and Prospects. Proceedings of the Scientific and Practical Conference* (Odesa, October 24, 2008). Odesa State University of Internal Affairs. 114–116.

Pohoretskyi M.A. (2011) Evidence in criminal proceedings: problematic issues. *Journal of the National University «Ostroh Academy.» Law Series.* 1 (3).

Pohoretskyi M.A., Serhieieva D.B. (2011) Materials of operational and investigative activity and criminal procedural evidence: concept and correlation. *Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine.* 1. 45–51.

Pohoretskyi M.A. (2013) Topical issues of the theory of evidence. Evidence and Proof under the New Criminal Procedure Code of Ukraine. *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (Kyiv, December 6–7, 2012). Strkov Publishing. 15–22.

Pohoretskyi M.A. (2013) Covert investigative (search) actions: issues of conducting and using results in evidence. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs.* 1. 270–277.

Pohoretskyi M.A. (2015) A new concept of criminal procedural proof. Bulletin of Criminal Procedure of Ukraine. 3. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretsk_yi.pdf.

Pohoretskyi M.A. (2016) Application of provocation during covert investigations: issues of legality. Bulletin of Criminal Procedure. 1. 33–43.

Pohoretskyi M.A. (2017) Five years of the Criminal Procedure Code in force: lessons for law-making activities. Bulletin of Criminal Procedure. 3. 11–27.

Pohoretskyi M., Shelomentsev V. (2010) Operational and investigative documentation (documentation in operational and investigative activity, operational documentation). In International Police Encyclopedia. Vol. VI. 611–613.

Pohoretskyi M., Shelomentsev V. (2010) Searching for factual data about crimes. In International Police Encyclopedia. Vol. VI. 750–751.

Pohoretskyi M., Shelomentsev V. (2010) Tactics (operational and investigative tactics). In International Police Encyclopedia. Vol. VI. 967–968.

Serhieieva D.B. (2008) Removal of information from communication channels: criminal procedural and forensic foundations. Abstract of PhD dissertation. Kyiv.

Shylin M.O. (2013) Operational and investigative activity and covert investigative actions: problems of legal regulation in light of the new Criminal Procedure Code of Ukraine. Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine. 1. 59–64.

Shumylo M. Ye., Pohoretskyi M.A. (2001) Problems of using materials of operational and investigative activity in proof in criminal cases: theoretical and practical aspects. Bulletin of the Luhansk Institute of Internal Affairs. 3. 199–209.

Shumylo M. Ye., Pohoretskyi M.A. (2012) Evidence and proof. In Criminal Procedure Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary. Kharkiv: Pravo Publishing House. 1. 247–308.

UDC 343.985:378.4(477)

Stefanov Dmytro Serhiiovych – Applicant at the Scientific
and Organizational Center
of the National Academy of the Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0008-1448-6052>

Operational and investigative documentation of crimes in higher education institutions of the Ministry of Education and Science: problematic issues of evidence, legalization and prevention of provocation

The article is devoted to a comprehensive study of the theoretical, regulatory, and practical foundations of operational and investigative documentation of crimes in higher education institutions under the system of the Ministry of Education and Science of Ukraine. The relevance of the topic is substantiated in the context of contemporary challenges related to the spread of corruption, abuse of power, bribery, falsification of academic results, violations of academic integrity, and misuse of public funds. The social significance of documenting crimes in higher education is defined as one of the key elements of the state anti-corruption policy aimed at ensuring legality, transparency, and integrity within the educational process.

The purpose of the article is a comprehensive study of the legal and practical foundations of operational and investigative documentation of crimes in higher education institutions, particularly issues of evidence, legalization of operational materials, and prevention of crime provocation.

The article reveals the legal nature of operational and investigative documentation as a system of actions aimed at identifying, recording, and reflecting the circumstances of a crime using legally established methods and means. The functional role of documentation within the structure of operational and investigative activity is analyzed, as well as its importance in forming the evidentiary base and ensuring the effective investigation of criminal offenses in universities. It is established that operational documentation performs not only an evidentiary but also a preventive function, helping to prevent new criminal acts, while requiring strict adherence to the principles of legality, proportionality, ethics, and minimal interference in university autonomy.

Based on an analysis of the Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Laws of Ukraine «On Operational and Investigative Activities,» «On Higher Education,» «On Prevention of Corruption,» and departmental regulations of the Ministry of Internal Affairs, the Security Service of Ukraine, and the National Agency on Corruption Prevention, the study identifies the legal limits of admissibility for operational measures in educational institutions. Special attention is paid to the issue of legalization of operational materials, their transformation into procedurally admissible evidence, and the identification of common procedural violations that lead to the inadmissibility of such evidence in court. The article thoroughly examines the problem of crime provocation as the limit of admissibility of operational experiments, in the light of the European Court of Human Rights decisions (Ramanauskas v. Lithuania, Teixeira de Castro v. Portugal), emphasizing the risks of provocative methods in higher education institutions that undermine public trust and violate academic freedoms.

The study also explores the ethical, legal, and evidentiary aspects of the work of operational units in universities, emphasizing the importance of moral and psychological training of personnel, adherence to standards of integrity, and respect for human rights. The article highlights positive examples of cooperation between operational services, anti-corruption officers of universities, and the National Agency on Corruption Prevention (2024). It proposes improving interagency instructions of the MIA and the SSU, introducing a separate article into the Criminal Procedure Code of Ukraine to regulate the legalization of operational materials, developing unified standards of interaction between law enforcement and educational institutions, and establishing a system of ethical and legal training for operational officers to prevent crime provocation.

The research results have both theoretical and practical significance for the development of evidentiary law, improvement of law enforcement activities, and ensuring the protection of constitutional rights and freedoms of participants in the educational process during operational and investigative actions.

Keywords: *operational and investigative documentation, higher education institutions, evidence, admissibility, legalization of operational materials, crime provocation, operational experiment, anti-corruption activity, procedural guarantees, academic*